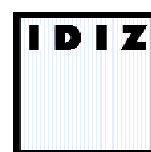
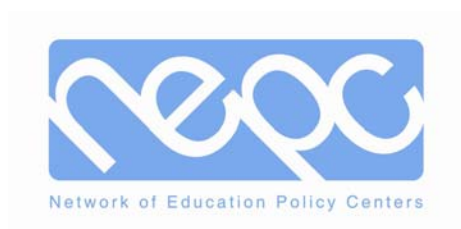

Institut za društvena istraživanja - Centar za istraživanje i razvoj obrazovanja
Network of Education Policy Centers

RAZVOJ MODELA REGULACIJE POJAVE PRIVATNIH INSTRUKCIJA U REPUBLICI HRVATSKOJ

Zrinka Ristić Dedić

Boris Jokić

Institut za društvena istraživanja
Centar za istraživanje i razvoj obrazovanja
Amruševa 11
10 000 Zagreb

Kontakt:

dr.sc. Zrinka Ristić Dedić i dr.sc. Boris Jokić

zrinka@idi.hr boris@idi.hr

+385 1 4825056

Preporučeno citiranje:

Ristić Dedić, Z. i Jokić, B. (2011): Razvoj modela regulacije pojave privatnih instrukcija u Republici Hrvatskoj – prikaz rezultata projekta. Institut za društvena istraživanja, Zagreb.

Korištenje originalnih izjava sudionika istraživanja nije dopušteno bez prethodnog odobrenja autora.

POJAVA PRIVATNIH INSTRUKCIJA – OSNOVNA ODREĐENJA I EMPIRIJSKA NALAZI

Definicija i raširenost pojave privatnih instrukcija

Za sve veći broj učenika i njihovih roditelja sudjelovanje u procesu poučavanja i učenja u službenom obrazovnom sustavu nije dovoljno za zadovoljenje osobnih želja ili ostvarenje minimalnih zahtjeva koje sustav postavlja pred njih. Ishod toga je da se značajan broj učenika i njihovih roditelja odlučuje za usluge dodatne poduke izvan službenog sustava. Početkom 21. stoljeća pojava privatnih instrukcija (dodatne poduke, OKVIR 1.) proglašena je „svjetskim megatrendom“ u obrazovanju (Baker i LeTendre, 2005.).

OKVIR 1.

Privatne instrukcije su definirane kao dodatna poduka iz školskih predmeta koja se plaća. To je poučavanje izvan redovne nastave, a odnosi se na predmete i sadržaje koje učenik uči u okviru službenog sustava obrazovanja. Pojam privatnih instrukcija uključuje privatne satove koje instruktor pojedinac daje jednom ili skupini učenika, ali i organizirane tečajeve poput priprema za državnu maturu ili upise na fakultet. Privatne instrukcije se ne odnose na izvannastavne aktivnosti poput treniranja nekog športa, učenja dodatnog stranog jezika, pohađanja glazbene ili plesne škole.... Isto tako ovakvom definicijom, pojam privatnih instrukcija ne uključuje dodatnu besplatnu poduku, bez obzira tko je pružatelj usluge.

Empirijska istraživanja na globalnoj razini ukazuju da ne postoji obrazovni sustav u kojem nema pojave privatnih instrukcija, često metaforički zvane „obrazovanjem u sjeni“ (Bray, 1999.). Metafora privatnih instrukcija kao sjene obrazovnog sustava je posebice primjerena budući da:

- kao što sjene nema bez objekta, tako ni privatnih instrukcija nema bez službenog obrazovnog sustava
- kako se mijenjaju oblik i obilježja obrazovnog sustava, tako se mijenjaju oblici i obilježja privatnih instrukcija
- najveći dio pažnje obrazovne politike i istraživanja usmjeren je na službeni sustav, a ne na njegovu sjenu
- obrisi i obilježja sjene su manje određeni od onih službenog sustava, pa je sjenu teže istraživati i analizirati
- privatne instrukcije nisu pasivni čimbenik koji samo reflektira zbivanja u sustavu, već i povratno djeluju na njega, mijenjajući ga, a ponekad i ugrožavajući.

Obrazovni sustavi u različitim zemljama se izrazito razlikuju prema čestini i obilježjima pojave, a ona izravno ovise o kvaliteti obrazovnog sustava i stupnju uključenosti djece u obrazovanje. U Europskoj uniji pojava dobiva zamah (OKVIR 2.) predstavljajući novi izazov obrazovnim politikama s kojim se tek trebaju suočiti (Bray, 2011.).

Pojava privatnih instrukcija je izrazito složena, a učinci korištenja instrukcija su najčešće istovremeno i pozitivni i negativni. Stoga je pogrešno analizirati i razmatranju pojave pristupiti iz isključive pozicije. Učenicima sa slabijim obrazovnim postignućima privatne instrukcije omogućuju zadržavanje u obrazovnoj utrci, a onima s boljim postignućima pružaju mogućnost dodatnog razvoja vlastitih sposobnosti i ostvarivanje individualnih obrazovnih stremljenja. Istovremeno, pohađanje instrukcija može izazvati pretjerano oslanjanje učenika na pomoć instruktora, ali i nezainteresiranost za školsku nastavu, kao i češće izostajanje. Nastavnicima davanje privatnih instrukcija može

OKVIR 2

Raširenost pojave na srednjoškolskoj razini u nekim europskim zemljama (Bray, 2011)

- Finska – manje od 5%
- Velika Britanija - 10%
- Njemačka – 15%
- Austrija – 20%
- Portugal – 55%
- Slovačka – 56%
- Litva – 62%
- Grčka – 80%

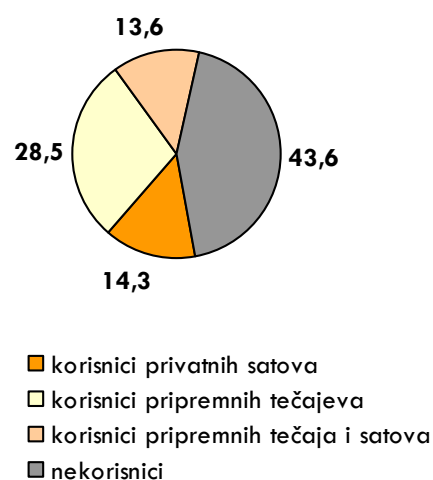
osigurati dodatne prihode. Istovremeno, posljedica privatnih instrukcija može biti i otežavanje nastavnčkog rada u službenom sustavu obrazovanja. Konačno, može se tvrditi da pojava ima i pozitivan utjecaj na povećanje ljudskog kapitala određenog društva, čime doprinosi širim društvenim ciljevima. S druge strane, istraživanja širom svijeta pokazuju da su privatne instrukcije dostupnije djeci iz imućnijih obitelji te time ugrožavaju princip „jednakosti obrazovnih mogućnosti“ za sve učenike.

Rezultati prvih istraživanja pojave u Republici Hrvatskoj

Premda je pojava privatnih instrukcija u Hrvatskoj prisutna desetljećima, do početka 21. stoljeća nije bilo sustavnih istraživanja i ozbiljnijih stručnih rasprava o njenim uzrocima i posljedicama. Od 2004. godine Centar za istraživanje i razvoj obrazovanja Instituta za društvena istraživanja proveo je tri ciklusa empirijskih istraživanja o pojavi u međunarodnom i nacionalnom kontekstu. U međunarodnom istraživanju iz 2004.-06. po prvi su puta utvrđena obilježja pojave u srednjoškolskom obrazovanju i na prijelazu iz srednjeg u visoko obrazovanje. Cilj drugog ciklusa istraživanja (2006.-07.) bio je utvrditi učestalost i obilježja pojave na populacijskoj razini hrvatskih gimnazijalaca.

Rezultati ovih istraživanja jasno su ukazali na obilježja privatnih instrukcija u srednjoškolskom obrazovanju u Republici Hrvatskoj. U oba istraživačka ciklusa je utvrđeno da između 54 i 56% učenika pohađa privatne instrukcije u prva dva razreda gimnazija. Istovremeno, istraživanje na studentima prvih godina studija je ukazalo da je 56% njih koristilo neki oblik privatnih instrukcija u završnom razredu srednjoškolskog školovanja.

Kvantitativni podaci su pokazali da je korištenje instrukcija najčešće iz predmeta Matematika, iz kojeg gotovo polovica gimnazijalaca koristi instrukcije. Značajan broj učenika koristi instrukcije iz predmeta Fizika, Kemija i Engleski jezik.

Slika 1. Korištenje u završnom razredu srednjeg obrazovanja (%) - studenti prvih godina studija (2005. godina)

Tablica 1. Postotak učenika – korisnika privatnih instrukcija iz pojedinih predmeta u istraživanjima 2005., 2006. i 2007. godine

Istraživanje	Ispitanici	MAT	ENG	HRV	FIZ	KEM
2005.	2. razred (Zagreb)	42,2	9,8	0,8	16,9	11,6
2006.	1. razred (Hrvatska)	44,5	13,2	3,2	-	-
2007.	2. razred (Hrvatska)	47,6	13,4	1,8	24,0	14,0

Karakteristike korisnika privatnih instrukcija

Privatne instrukcije u srednjoškolskom obrazovanju podjednako koriste učenice i učenici. Funkcija instrukcija na ovoj obrazovnoj razini je prvenstveno popravna te su korisnici češće učenici lošijih obrazovnih postignuća. Osnovni razlozi

- Učenice: **55%** korisnika
Učenici: **53%** korisnika
- Izvrstan školski uspjeh: **34%** korisnika
Vrlo dobar: **56%** korisnika
Dovoljan ili dobar: **77%** korisnika

zbog kojih učenici koriste privatne instrukcije su ispravljanje negativnih ocjena, popunjavanje rupa u znanju i neposredna priprema za školske ispite. Dominantnost popravne funkcije je vidljiva i u negativnoj povezanosti korištenja privatnih instrukcija s rezultatima na nacionalnim ispitima, što znači da učenici koji koriste privatne instrukcije postižu lošije rezultate na tim ispitima od učenika koji ih ne koriste. Znakovito je, ipak, da značajan postotak učenika s odličnim uspjehom također koristi usluge instruktora.

- Iznadprosječni ekonomski status: **63%**
Ispodprosječni ekonomski status: **39%**
- Roditelji VSS: **59%** korisnika
Roditelji SSS: **47%** korisnika

Vrlo je bitno naglasiti da su učenici koji dolaze iz obitelji s obrazovanim roditeljima i obitelji iznadprosječnog financijskog statusa češći korisnici privatnih instrukcija. Istovjetni rezultati dobiveni su i na studentskoj populaciji. Navedeno ukazuje da

usluga nije jednako pristupačna svim učenicima te da može pridonijeti produblivanju postojećih društvenih nejednakosti u obrazovanju.

Karakteristike davatelja usluga privatnih instrukcija

U Republici Hrvatskoj osnovni davatelji usluga privatnih instrukcija su nastavnici koji rade u službenom sustavu obrazovanja, a glavni način dolaženja do instruktora je putem preporuka poznanika i prijatelja, a ponekad i predmetnih nastavnika koji učenicima predaju određeni predmet. Značajan broj davatelja su studenti i stručnjaci iz područja (npr. inženjeri matematike ili fizike), ali i nastavno osoblje visokoškolskih ustanova. Srećom, hrvatsko obrazovanje karakterizira gotovo potpuni izostanak štetne pojave pri kojoj nastavnik daje usluge privatnih instrukcija vlastitim učenicima.

- Instruktor je srednjoškolski nastavnik iz druge škole **51%**
- Student **18%**
- Stručnjak u području **17%**
- Sveučilišni nastavnik **8%**
- Nastavnik iz iste škole **5,5%**
- Vlastiti nastavnik **0,5%**

K TREĆEM ISTRAŽIVAČKOM CIKLUSU

Provedena istraživanja i knjiga Jokić, B. i Ristić Dedić, Z. (2007.) „U sjeni – privatne instrukcije u obrazovanju Republike Hrvatske“ rezultirali su značajnim interesom opće i stručne javnosti. Između ostaloga, rezultati istraživanja poslužili su kao osnova za brojne medijske napise o pojavi privatnih instrukcija, često bivajući iskorišteni u dnevno-političke svrhe. Interpretacije u javnim napisima često nisu bile povezane sa znanstvenom i analitičkom podlogom rezultata te nisu odražavale složenost pojave privatnih instrukcija. U medijskom prostoru rezultati istraživanja su najčešće neopravdano korišteni kao osnova za napad na nastavnike i nastavničku profesiju.

Istovremeno, postalo je jasno da, premda su rezultirala jasnim numeričkim podacima o raširenosti i karakteristikama pojave u hrvatskom obrazovnom kontekstu, prva dva istraživačka ciklusa nisu mogla dati odgovor na pitanje o uzrocima raširenosti pojave. Činilo se da su istraživanja još manje doprinijela razvoju rješenja kojima bi se moglo utjecati na regulaciju pojave unutar obrazovnog sustava Republike Hrvatske. Istraživanje „Razvoj modela regulacije pojave privatnih instrukcija u Republici Hrvatskoj“ izravno se naslanja na prethodne istraživačke cikluse i uzima njihove rezultate i nedostatke kao svoju polazišnu točku. Istraživanje je dio međunarodnog komparativnog istraživanja „Private Tutoring Phenomenon – Developing Policy Options“ koje se, osim u Hrvatskoj, provodi u Bosni i Hercegovini, Estoniji, Gruziji, Azerbajdžanu i Mongoliji. Projekt je financiran sredstvima mreže Network of Education Policy Centers (NEPC)¹.

¹ Autor i voditelj međunarodnog projekta je dr.sc. Boris Jokić.

TREĆI ISTRAŽIVAČKI CIKLUS

Ciljevi trećeg istraživačkog ciklusa su bili:

- Analizirati perspektive obrazovnih dionika o pojavi privatnih instrukcija u RH
- Na osnovu prikupljenih perspektiva utvrditi uzroke raširenosti pojave privatnih instrukcija u RH
- U suradnji sa sudionicima istraživanja predložiti modele regulacije pojave u RH

Za razliku od prva dva istraživačka ciklusa koja su se uglavnom oslanjala na perspektivu učenika, novim se istraživanjem željelo ispitati perspektive različitih obrazovnih dionika koji su na neposredan ili posredan način povezani s pojavom privatnih instrukcija. Pri tome, kao i u slučaju prijašnjih ciklusa, istraživanju pojave se pristupilo bez unaprijed zadanih vrijednosnih određenja prema pojavi. To je potrebno posebno naglasiti budući da su perspektive različitih obrazovnih dionika u vezi pojave često različite, katkada i isključive. Analitički postupci korišteni u istraživanju, kao i predloženi modeli regulacije pojave uvažavaju navedenu različitost u perspektivama.

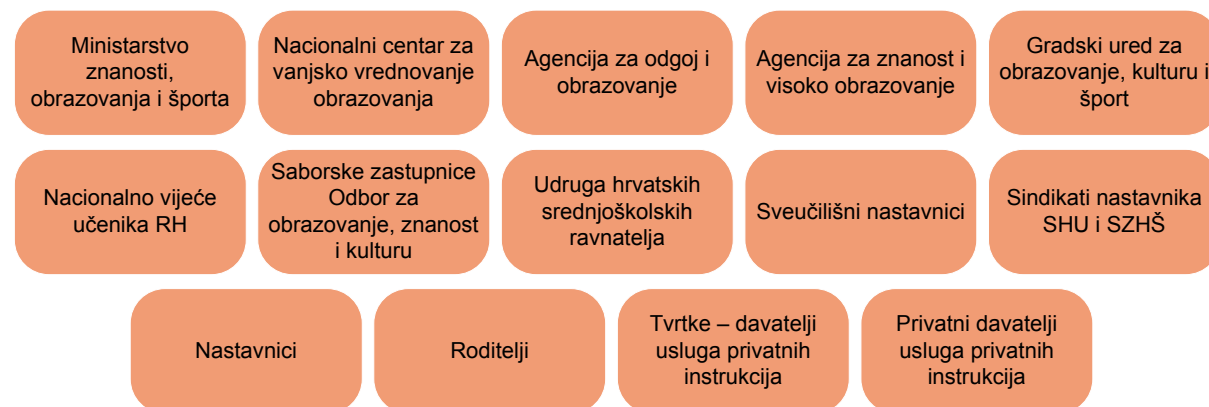
Projekt karakteriziraju slijedeći elementi:

- proučavanje perspektiva različitih obrazovnih dionika
- uvažavanje različitosti postojećih perspektiva
- korištenje kvalitativne metodologije
- pomak od identifikacije i opisivanja pojave k iznalaženju modela regulacije

Broj obrazovnih dionika, njihova heterogenost te namjera za složenijom analizom perspektiva i stavova vezanih uz pojavu u hrvatskom obrazovnom kontekstu rezultirala je orijentacijom ka kvalitativnoj metodologiji. Ovaj metodološki odabir činio se logičnim nastavkom prethodnih kvantitativnih istraživačkih ciklusa, ali i najprimjerenijim načinom dubinskog zahvaćanja perspektiva obrazovnih dionika te zajedničkog iznalaženja modela regulacije pojave primjerenih našem obrazovnom sustavu i obrazovnoj tradiciji.

Sudionici istraživanja

U istraživanju su sudjelovali predstavnici i stručnjaci iz:

Metodologija istraživanja

Podaci su prikupljeni nizom individualnih polustrukturiranih intervjua u dva navrata u razdoblju 2009.-10., dok su s roditeljima i nastavnicima organizirani grupni razgovori. Sveukupno je provedeno više od 30 intervjua i fokus grupa. Cjelokupni materijal, u trajanju od preko 100 sati, je snimljen, transkribiran te analiziran korištenjem računalnog programa za obradu tekstualnih podataka (NVivo 7). U analitičke svrhe je izrađena kodna matrica u kojoj je, na osnovu sadržaja pitanja i spoznaja iz znanstvene literature, dio kodne liste bio određen unaprijed, dok je dio nastao tijekom analize prikupljenog materijala. Materijal je kodiran u tri vremenske točke.

Cilj provedenih analiza je bio usporediti individualne perspektive obrazovnih dionika i doći do širih tematskih cjelina koje ukazuju na evaluaciju pojave i identificiranje uzroka njezine raširenosti i mogućih modela regulacije.

Rezultati istraživanja su podijeljeni u tri cjeline:

1. Osobna iskustva i evaluacija pojave
2. Uzroci raširenosti pojave
3. Predložene mjere regulacije pojave

Za potrebe izvještaja korišteni su izravni izvadci iz razgovora sa sudionicima istraživanja. S obzirom na ulogu, sudionici su grupirani u sljedeće kategorije: učenici, roditelji, nastavnici, ravnatelji, davatelji privatnih instrukcija, organizatori pripremnih tečajeva, akademska zajednica, sindikati, političke strukture, upravljanje sustavom (MZOS, državne agencije, Gradski ured).

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

OSOBNA ISKUSTVA I EVALUACIJA POJAVE

Gotovo svi sudionici istraživanja imaju ili su imali izravna iskustva s privatnim instrukcijama, bilo kao izravni korisnici, bilo kao davatelji usluga, ili kao roditelji koji su svojoj djeci osigurali privatne instrukcije. Svi sudionici koji su profesionalno vezani uz poučavanje matematike, prirodno-znanstvenih predmeta ili stranih jezika, u jednom su trenutku tijekom studiranja ili profesionalne karijere davali instrukcije.

Ja sam davao instrukcije i živio od toga kao student. Čovjek se zaista osjeća nemoćan kada se sretne s učenicom srednje škole koji očigledno nije završio program osnovne škole ili s učenicom koji elementarne stvari kao zbrajanje i oduzimanje u nekom razredu osnovne škole ne može obavljati. (Upravljanje sustavom)

Osim što potvrđuju raširenost, iskustva sudionika istraživanja ukazuju na raznorodnost pojave – postojanje privatnih instrukcija iz različitih predmeta i znakovit pomak k nižim obrazovnim razinama. Pojava privatnih instrukcija postaje sve uvriježenija i u osnovnoj školi, a postoje i slučajevi korištenja usluga privatnih instruktora i u nižim razredima osnovne škole.

Dijete mi uzima instrukcije iz tjelesnog – moram odmah reći da ona nije tjelesno hendikepirana, bavi se tenisom, ali su zahtjevi u školi tako postavljeni da ne uspijeva to savladati. Prvi susret sa srednjom školom joj je bio s ocjenama 1,1 i 2 iz tjelesnog što je bilo jako nemotivirajuće. To ju je strašno pogađalo, a ambiciozna je - nije joj svejedno koju ocjenu dobije iz tjelesnog. Treba joj pomoć raditi zvijezdu, vježbe na parteru koje ne uspijeva savladati, sportsku gimnastiku i to vježba na instrukcijama. U osnovnoj je imala 5 iz tjelesnog. Ne misli biti sportaš i rekla bih da je normalna osoba. (Roditelji)

Oni sudionici koji iz različitih razloga nisu svoju djecu upućivali na privatne instrukcije, imaju osjećaj da su ih na neki način zakinuli. Uskraćivanje privatnih instrukcija svojoj djeci često percipiraju kao obrazovni hendikep u odnosu na ostale učenike koji koriste usluge. Ovakav stav je donekle očekivan budući da su iz roditeljske perspektive privatne instrukcije

instrumentalne i omogućuju djeci savladavanje obrazovnih zahtjeva koje sustav pred njih postavlja.

- Nisam imala iskustva niti s davanjem, niti s uzimanjem. Na kraju su me prekoravali svi moji oko mene, od majke, sestara, da zašto se za dijete nisam pobrinula, da ima privatne instrukcije. To nisam radila prije svega zbog neke časti što sam pedagog, misleći da time činim nešto protiv škole, da ne budem loš uzor svim drugima i danas smatram da sam pogriješila. (Upravljanje sustavom)*

Istovremeno za mnoge sudionike, pojava privatnih instrukcija predstavlja novost u odnosu na njihove učeničke dane. Sjećanja gotovo svih sudionika ukazuju da su privatne instrukcije u doba njihovog školovanja bile rjeđe, često potrebne samo učenicima koji nisu mogli zadovoljiti najosnovnije obrazovne zahtjeve. Za razliku od današnjeg vremena, s privatnim instrukcijama je tada bila povezana i određena stigma nelagode onih koji su morali plaćati usluge privatnih instruktora.

- Kad sam ja išla u školu samo su rijetki išli na instrukcije, to su bili tupani glupani, mislim takozvani tupani, glupani. Ali to s godinama samo sve više raste i sada je situacija da gotovo nemate nikoga tko to ne traži. Gotovo je nezamislivo skoro naći nekog tko, s vremena na vrijeme, ne ide na instrukcije da popravi ocjene. Nekad ste se možda sami i pripremali, ali sada ja ne znam postoji li i jedna osoba, čak i od odlikaša, koja ne ide na instrukcije. (Organizacija pripremnih tečajeva)*

Analiza osobnih perspektiva posredno potvrđuje raširenost pojave privatnih instrukcija u hrvatskom obrazovanju i njezino postupno širenje na sve obrazovne razine. Istovremeno osobna iskustva ukazuju i na sve veću vidljivost i prihvaćenost pojave od različitih sudionika obrazovnog sustava. Konačno, zanimljivo je da kada zauzimaju roditeljsku perspektivu gotovo svi sudionici iskazuju načelno pozitivno vrednovanje pojave kao korektiva nedostataka službenog obrazovnog sustava.

UZROCI RAŠIRENOSTI POJAVE U HRVATSKOJ

Analiza perspektiva različitih obrazovnih dionika je poslužila identifikaciji uzroka raširenosti pojave privatnih instrukcija i opisivanju čimbenika koji utječu na potražnju za uslugama privatnih instruktora. Navedeni uzroci predstavljaju opće slabosti različitih strukturalnih i funkcionalnih elemenata obrazovnog sustava u Republici Hrvatskoj. Osim što smanjuju kvalitetu i učinkovitost sustava u cjelini, navedeni uzroci imaju izravni utjecaj na raširenost korištenja privatnih instrukcija.

Uklanjanje negativnih učinaka privatnih instrukcija podrazumijeva i moguće je jedino ciljanim i sustavnim djelovanjem na svaku od navedenih slabosti sustava.

Zbog svog ograničenog opsega, projekt „Razvoj modela regulacije pojave privatnih instrukcija u Republici Hrvatskoj“ je većim dijelom orijentiran na iznalaženje rješenja za regulaciju pojave privatnih instrukcija izravnim djelovanjem na sjenu obrazovnog sustava, a tek jednim dijelom usmjeren na saniranje osnovnog „objekta“. Ovakav, po mnogo čemu ograničavajući, pristup zauzet je u nastojanju iznalaženja pragmatičnih modela koji mogu biti primjenjivi i korisni u sadašnjem trenutku hrvatskog obrazovnog sustava i društva.

Sljedeći čimbenici imaju izravan utjecaj na raširenost pojave privatnih instrukcija u Republici Hrvatskoj:

1. Nedovoljna usklađenost odgojno-obrazovnih razina i ciklusa	4. Neprikladno obrazovanje predmetnih nastavnika
2. „Diktatura“ nastavnog plana i programa i udžbenika	5. Učeničke slabosti: nerazvijene navike i vještine učenja i niska motivacija za učenje
3. Priroda i sadržaj matematike: važan i zahtjevan predmet	6. Nastavnici-učenici-roditelji: nedostatna komunikacija i suradnja

1. Nedovoljna usklađenost odgojno-obrazovnih razina i ciklusa

Rezultati istraživanja u Hrvatskoj i svijetu ukazuju da je potreba za privatnim instrukcijama izraženija u prijelaznim točkama između različitih obrazovnih razina i ciklusa. Analiza prikupljenih podataka ukazuje da se zahtjevi koji se postavljaju pred učenike u Hrvatskoj izrazito razlikuju na pojedinim odgojno-obrazovnim razinama, što upućuje na nedostatak usklađenosti odgojno-obrazovnog procesa tijekom obrazovne vertikale.

Iz odgovora sudionika razvidno je da navedenu neusklađenost obilježava nedostatak kontinuiteta u zahtijevanim i očekivanim obrazovnim postignućima učenika na kraju određenog i početku slijedećeg obrazovnog ciklusa. Rezultat toga je da se učenici pri prijelazu na višu obrazovnu razinu ili ciklus nađu suočeni sa zahtjevima koji ne odgovaraju znanjima, vještinama i sposobnostima usvojenima na prethodnoj odgojno-obrazovnoj razini i ciklusu. Učenici i roditelji koji se tijekom prijelaznih točaka ne prilagode novonastaloj situaciji i novim zahtjevima najčešće se odlučuju za korištenje usluga privatnih instrukcija.

- ☛ *Prijelazi iz ciklusa u ciklus su kritični, kako god da cikluse definiramo, hajdemo reći razredna nastava, predmetna nastava u osnovnoj školi pa onda srednja škola i fakultet. Velika je rupa između osnovne i srednje škole, a isto tako između srednje škole i fakulteta. Srednja je škola tu ostala okamenjena, izvan prostora i vremena. (Akademska zajednica)*

Nedostatak usklađenosti unutar cjelokupnog sustava obrazovanja očituje se u nedostatnoj komunikaciji između odgojno-obrazovnih razina i cjelina. Navedeno karakterizira jasna odvojenost podsustava obrazovanja na različitim razinama i zatvorenost prema iskustvima odgojno-obrazovnih razina i ciklusa koje prethode i slijede. Osjećaj roditelja i učenika je da se ne radi o jedinstvenom obrazovnom sustavu, već da se tijekom školovanja prolazi kroz nekoliko sukcesivnih, slabo usklađenih sustava.

- ☛ *Ključna stvar je da mnogi fakulteti, neću sada reći svi, jer ne mogu to tvrditi, ali mnogi fakulteti nemaju pojma što se u školi radi. Oni ne znaju uopće s kojom količinom znanja učenik izlazi iz srednje škole. (Roditelji)*

Analiza razgovora sa sudionicima, ukazuje, osim na nedostatnu povezanost između odgojno-obrazovnih cjelina, i na manjak komunikacije između djelatnika koji rade u njima. Većina sudionika ukazuje na elemente nepovjerenja i jasno raslojavanje djelatnika prema odgojno-obrazovnoj razini na kojoj predaju.

- ☛ *Svi o prethodnoj fazi govore da je neadekvatna i da nije zadovoljavajuće obavljena njezina funkcija. Od nastavnika predmetne nastave u osnovnoj školi koji to govore o razrednoj nastavi. Isto tako srednjoškolski nastavnici isto misle o osnovnoškolskoj predmetnoj nastavi. Nastavnike koji predaju u osnovnoj školi smatraju manje vrijednim od onih koji predaju u srednjoj školi. (Upravljanje sustavom)*

Sve navedeno ukazuje da odgojno-obrazovni sustav ne djeluje kao homogena i koherentna cjelina. Poseban problem predstavljaju točke prijelaza između odgojno-obrazovnih razina u kojima se radi nedefiniranih obrazovnih postignuća i različitih očekivanja nastavnika javlja potreba za dodatnom podukom. Nedostatak komunikacije o obrazovnim zahtjevima i očekivanjima na različitim odgojno-obrazovnim razinama dodatno je usložen nepovjerenjem prisutnim među nastavnicima, što ima jasan odraz na raširenost pojave privatnih instrukcija u sustavu.

2. „Diktatura“ nastavnog plana i programa i udžbenika

Među osnovnim uzrocima raširenosti pojave sugovornici navode broj predmeta u pojedinom odgojno-obrazovnom ciklusu, ali još značajnijim smatraju utjecaj postojećih nastavnih planova i programa te udžbenike.

- Prepreka je ta što smo mi prije svega napuhali naše školstvo. Mi smo napuhali to što se zove nastavni plan i program. On ne vodi računa o sposobnostima i definitivno nije usmjeren na to što je sposobnost i u kojoj mjeri ona treba, ili bi mogla biti, razvijena. Mi smo svi usredotočeni na sadržaj. Znači, to je temeljna pogreška, a ona je već toliko uvriježena da ju je teško promijeniti. (Upravljanje sustavom)

Pretrpani nastavni planovi i programi i obveza njihovog slijedenja za ishod imaju naglašenu brzinu prolaska kroz sadržaje pojedinog predmeta. Učenicima to predstavlja problem budući da uz velik broj predmeta, u svakom od njih susreću se s velikom količinom sadržaja koje treba usvojiti u određenom trenutku i u ograničenom vremenu. Dio učenika ovakvim, često nerealističnim, zahtjevima ne može udovoljiti te pomoć traže izvan službenog sustava obrazovanja. Ovakva situacija opterećuje i nastavnike, budući da naglasak na količini sadržaja kojeg treba usvojiti i ritam kojeg diktira nastavni plan i program ne omogućuju posvećivanje pažnje individualnim potrebama pojedinog učenika te ne ostavlja dovoljno vremena za usvajanje i utvrđivanje sadržaja koji se poučavaju i uče.

- Mislim da je svima poprilično jasno da je taj plan samo zato da postoji a u stvarnosti je to jako teško sve odraditi. Ja to vidim po većini predmeta u svojoj školi, gdje nama profesori na početku godine kažu da mi to nećemo stići. (Učenici)
- Znam da će zvučati pomalo licemjerno, ali ja se jednostavno ne mogu posvetiti nekome tko to ne razumije u trenutku ili broju sati kada to učimo. Ne da ne bih htjela, nego jednostavno ne mogu jer me program vuče dalje. (Nastavnici)

Osim nastavnog plana i programa, na obim sadržaja i ritam rada u službenom odgojno-obrazovnom sustavu, sve veći utjecaj imaju udžbenici. Nakladnici i autori udžbenika, nudeći nastavnicima sve opsežnije sadržaje, značajno diktiraju i utječu na odgojno-obrazovni proces. Navedeno je posebno znakovito za srednjoškolsko obrazovanje u kojem gotovo dva desetljeća nije bilo ozbiljnijih promjena nastavnih planova i programa te se osnovne promjene vezuju uz izdavačku djelatnost i novine koje promoviraju autori i nakladnici udžbenika.

- Problem je u udžbenicima i zato jer nastavnici linijom manjeg otpora nekritički realiziraju udžbenike. A u udžbenike su pod pritiskom tržišta ušli kojekakvi zadaci sa prijernih ispita i to je sada postalo pomodno da bi se prodala roba. To jednostavno buja. (Ravnatelj)

Sve navedeno za ishod ima povećano opterećenje učenika i rad nastavnika koji je neprilagođen individualnim potrebama učenika. Iz roditeljske perspektive ovi čimbenici imaju izrazito negativan utjecaj na živote učenika. Posljedice se ne odnose samo na obrazovnu sferu, već utječu i na opće životno iskustvo i zadovoljstvo učenika.

Dodatna poduka za dio učenika služi kao osnovna pomoć u suočavanju s obimom sadržaja i ritmom kojeg nameće službeni sustav obrazovanja. Paradoksalno, ali takva pomoć u otklanjanju negativnih posljedica opterećenja predstavlja još jednu dodatnu obrazovnu aktivnost u životu učenika.

- To nije istina da su djeca lijena! Moje dijete uči i to mnogo. Djeca ne idu na instrukcije zato što su lijena! Djeca u njihovoj dobi imaju i neke druge potrebe, a oni samo uče. Moje dijete nigdje ne izlazi – samo škola – ručak – učenje, i ako se prošeta po parku - njima se cijeli život svodi na školu, a ne bi trebao! Jesmo li došli do tog stadija da ih nabildamo s gomilom nepotrebnih informacija ili treba izvući iz djece ono najbolje, najkvalitetnije? Usmjeriti ih u onome u čemu su dobri, a ne bombardirati ih sa svim mogućim znanjem koje je netko gore smislio i spustio, a ovi dolje ne znaju kako to prenijeti i kako doći u kontakt s djecom. Program je pun klišeja koji oni moraju ispuniti i zato dolazi do velikog rascjepa. (Roditelji)

3. Priroda i sadržaj matematike: važan i zahtjevan predmet²

U istraživanjima stavova o predmetima u osnovnoj školi, učenici percipiraju matematiku izrazito teškim i nerazumljivim predmetom, ali istovremeno, u odnosu na druge predmete, jednim od najkorisnijih za njihov sadašnji život i najvažnijim za budućnost (Marušić, 2006.).

Učenici gimnazija u Republici Hrvatskoj najčešće koriste usluge privatnih instrukcija iz predmeta matematika. Analiza perspektiva sudionika ukazuje da se razlozi tome mogu naći u osobinama matematike kao discipline, ali i u sadržaju nastavnih planova i programa te predmetnih udžbenika. Matematika je predmet koji zahtijeva kontinuiran i predan rad učenika. Upravo kontinuitet svojstven predmetu, u kombinaciji sa slabim radnim navikama hrvatskih učenika i prije navedenim osobitostima sustava koji se odnose na njegovu neprilagođenost individualnim potrebama učenika, za posljedicu imaju povećanu potrebu za privatnim instrukcijama iz matematike.

Pa ako pogledate sada matematika je problem, ali je problem i fizika i kemija i biologija. Matematika, za razliku od većine ostalih predmeta, zahtijeva kontinuirani rad od početka. (Nastavnici)

Jedno od obilježja nastavnog plana i programa je i visoka povezanost između različitih područja unutar matematike. Ona za ishod ima situaciju da učenik ne može ostvariti dobar uspjeh u dijelu sadržaja koje uči ukoliko nije dobro utvrdio i svladao prethodne dijelove.

Poučavanje matematike je napravljeno tako da je ljestvica kojom se učenik treba penjati doslovce linearna. Tako da se učenik jednostavno samo penje gore. (Upravljanje sustavom)

Uz navedeno, kao i u slučaju drugih predmeta na srednjoškolskoj razini, matematiku karakteriziraju i neažurirani i zastarjeli nastavni planovi i programi (Baranović, 2006). Sudionici ukazuju da su se osnovne promjene u predmetu odnosile tek na dodavanje različitih primjera zadataka, često iz prijemnih ispita, u udžbenike čime se povećao njihov obim i složenost zahtjeva koji se stavljaju pred učenike.

Ovaj program iz 1994. godine je program iz 80-ih koji npr. nije uvažio postojanje džepnog računala. Poučavanje logaritamske funkcije i naglasci koji se tu rade su konceptualno drugačiji ako se to radi s džepnim računalom ili pješice. Dakle taj program je iz 70-ih i 80-ih te se nije suštinski mijenjao. Samo je nadodavano tih kojekakvih zadataka s prijemnih ispita za tehničke fakultete, pa nastavnici realiziraju udžbenik, a ne program. (Akademska zajednica)

Osim navedenih elemenata, sudionici ukazuju da sadržaj predmeta u nekim svojim zahtjevima nije primjeren stupnju kognitivnog razvoja učenika. Navedeno dovodi do toga da značajan udio učenika ne uspijeva usvojiti potrebne sadržaje u zadanom vremenu, što može rezultirati povećanjem potrebe za dodatnom podukom tijekom koje instruktori pokušavaju utvrditi na kojoj stepenici je došlo do problema s razumijevanjem.

Čini se da dio problema s učenjem matematike kreće od najranije školske dobi. Nažalost, kada se pojave ti problemi, postoji tendencija da se oni kumuliraju te da određeni dio učenika razvije negativan stav prema učenju ove vrijedne discipline.

U prve tri godine poučavanja matematike sposobnost razumijevanja nekih matematičkih procesa kod djece nije jednaka. Naš program očekuje da djeca s 8 godina mogu preći desetice na način da nastave brojati iza 9, a to nije univerzalni efekt kod djece. Neki kasnije dozriju, pa im to kasnije sjedne. Da bi nadoknadila taj „defekt“ djeca počinju ponavljati obrasce i prepoznaju da je u matematici važna dobra reprodukcija obrazaca, što je pogrešno. Tako u školi matematika postaje usvajanje obrazaca, a ne razumijevanje. (Upravljanje sustavom)

Sve navedeno za posljedicu ima da značajan broj djece ima potrebu za dodatnom podukom upravo iz matematike.

² U razmatranju problema predmeta matematika korišteni su isključivo izvadci iz razgovora sa sudionicima koji su izravno vezani uz predmet.

4. Neprikladno obrazovanje predmetnih nastavnika

Inicijalno obrazovanje i stručno usavršavanje učitelja i nastavnika prepoznato je od sudionika istraživanja kao jedan od važnih uzroka raširenosti pojave privatnih instrukcija. Problemi neprikladnog obrazovanja nastavnika prisutni su u svim oblicima izobrazbe nastavnika za rad na različitim obrazovnim razinama. Posebno se problematičnim čini da se u inicijalnom obrazovanju razrednih i predmetnih nastavnika nedovoljno pažnje poklanja usvajanju vještina individualnog rada s učenicima i posvećivanju pažnje individualnim potrebama učenika.

- ☛ *Mi Vam školujemo nastavnike na svim razinama tako da ovladaju kompetencijama upravljanja razredom i upravljanjem poučavanja u razredu. Znači: razrede sjedite, razrede gledajte ovo, razrede prepisite, razrede izvadite radne bilježnice, ali onog trenutka kada tome nastavniku daš jedno dijete dolazi do problema. (Akademska zajednica)*

U neusklađenom sustavu obrazovanja koji je diktiran opširnim nastavnim planom i programom i udžbenicima, glavnina metodičko-didaktičkog pristupa usmjerena je na rad s razredom. Visokoškolski programi inicijalnog obrazovanja nastavnika po kojima se školuju budući nastavnici vrlo malo pažnje posvećuju razvoju nastavničkih kompetencija za rad na individualnim potrebama učenika i kombiniranju istih s radom s razredom. Jedan od načina razvijanja znanja, vještina i kompetencija individualnog rada s učenicima je putem privatnih instrukcija.

- ☛ *Naši nastavnici ne vladaju kompetencijama poučavanja konkretnog djeteta i te kompetencije su neki od njih, paradoksalno, naučili držeći privatne instrukcije. Ja svojim studentima kažem da daju privatne instrukcije ako im se pruži prilika jer će tako naučiti neke kompetencije koje će im dobro doći u razredu, a koje ih mi na ovom fakultetu nećemo naučiti. (Akademska zajednica)*

Još veći problem vezan uz inicijalno obrazovanje nastavnika vezan je uz ravnotežu između znanja, vještina i sposobnosti vezanih uz disciplinu za koju se budući nastavnici školuju i nastavničkih kompetencija potrebnih za rad s učenicima. Ovaj problem dodatno je usložen različitim načinom izobrazbe učitelja razredne nastave i predmetnih nastavnika. Perspektive sudionika vezanih uz predmetnu nastavu ukazuju da učiteljice i učitelji razredne nastave imaju razvijene nastavničke kompetencije, ali je njihova kompetencija u određenim disciplinama ponekad upitna. Od sudionika matematičara, ali i roditelja, često je naglašeno da je stav prema matematici odraz načina na koji je pristupljeno predmetu u prva četiri razreda osnovne škole.

- ☛ *U razrednoj nastavi u osnovnoj školi jezike predaju specijalisti, a matematiku predaje učiteljica. Imam osjećaj da mnoge učiteljice ne vole matematiku i da tu stvari ne štimate... (Nastavnici)*
- ☛ *Ja isto mislim da je važno kako učiteljica pristupa matematici...U razredu jedne moje kćerke, učiteljica je voljela matematiku i nekoliko djece je na kraju išlo studirati matematiku. A u razredu druge kćeri, učiteljica je krivo ispravljala zadatke iz matematike, pa sam ja to morala objašnjavati djetetu....(Nastavnici)*

Uz navedeno, postoji potpuno slaganje među sudionicima glede činjenice da je izobrazba predmetnih nastavnika izrazito opsežna glede matične discipline, a neprimjerena glede usvajanja nastavničkih kompetencija.

- ☛ *Jedan od ključnih problema našeg obrazovnog sustava je što su tijekom školovanja nastavnici postali stručni u svome predmetu, ali ne znaju mnogo o svom poslu nastavnika. (Političke strukture)*

Navedeno je posebice istaknuto u slučaju prirodoslovno-matematičkih fakulteta, koje karakterizira jasan naglasak na znanstvenim aspektima određene discipline. Upravo taj znanstveno-nastavni dualizam u kojem se više vrednuje znanstveni aspekt predstavlja jedan od problema s kojima se susreću studenti nastavničkih smjerova na fakultetima koji obrazuju buduće predmetne nastavnike.

- ☛ *Međutim, sam PMF je tako ustrojen da je njima na prvom mjestu znanost i pripremanje znanstvenog kadra, a oni koji se ne uspiju ubaciti u, kako oni kažu „znanstvenu elitu“, njima se kao utješni programi daju nastavnički smjer. (Ravnatelj)*

Ovaj problem svoj konkretan odraz ima i u statusu koje katedre za metodiku nastave imaju na fakultetima, i u načinu i uvjetima napredovanja znanstveno-nastavnog osoblja u matičnim znanstvenim disciplinama. Niži status nastavničkih smjerova na fakultetima u kombinaciji s nedovoljnim naglaskom na usvajanje nastavničkih kompetencija za posljedicu može imati da se dio mladih nastavnika osjeća nesigurno i nemotivirano za nastavnički poziv.

- ☛ *Jedan od ključnih problema je metodika nastave na prirodoslovnim i tehničkim fakultetima koja se ne smatra bitnom za disciplinu, čak do razine da osobe koje se njome bave ne mogu znanstveno napredovati u karijeri s radovima iz metodike te discipline. Dakle, čitava se struktura edukacije nastavnika zapravo ruši na tome jer ti fakulteti nisu usmjereni na školovanje ljudi koji će biti od koristi društvu, već su zapravo orijentirani da probaju iz „elite“ izdvojiti onaj manji broj da bi sami sebe reproducirali. A ono što ne uspiju kao samu svoju reprodukciju stvoriti, to smatraju „škartom“ i pošalju u školu. (Upravljanje sustavom)*

Integracija tako obrazovanih predmetnih nastavnika u složeni odgojno-obrazovni proces predstavlja izazov ne samo za nastavnike, već i za škole u koje dolaze. Dojam ravnatelja i iskusnih nastavnika je da se radi o mladim stručnjacima čija su disciplinska znanja i vještine pravilom mnogostruko dublje i šire nego što je potrebno za osnovnoškolskog ili srednjoškolskog nastavnika, ali koji često imaju problema u prijenosu znanja, objašnjavanju i približavanju sadržaja nastavnog procesa učenicima. U mnogim situacijama navedeno rezultira time da nastavnici preuzmu obrasce poučavanja njihovih visokoškolskih nastavnika što pri primjeni u osnovnoj i srednjoj školi može imati značajne neželjene učinke.

- ☛ *Ja stalno mislim na taj PMF. Nas je troje u kući koji smo ga završili. Mislim da je jedan od osnovnih problema u obrazovanju budućih nastavnika. Ti naši nastavnici matematike bi morali biti ljudi koji razumiju i svoju struku i djecu, mnogi od njih to i jesu, ali vi imate ljudi koji dođu sa PMF-a gdje su 4 ili 5 godina gledali svojega profesora koji mu je predavao „ex cathedra“ jer tamo nema velikog pomaka u metodici nastave, neki silni autoritet, profesor doktor ne znam što ne. Htio to ili ne, nakon što završi, dođe u razred i kopira svoga profesora. (Ravnatelj)*
- ☛ *Kada bi dobivala nastavnike koje bi PMF educirao na jedan malo drugačiji način, bila bih puno sretnija. Nama ne trebaju matematičari znanstvenici da dolaze u razred raditi. Nama trebaju ljudi koji žele raditi u nastavi, koji od matematike ne žele raditi bauk, koji će, ako treba, skinuti naočale samo da strogo ne izgledaju. (Ravnatelj)*

Nažalost, prema mišljenjima sudionika istraživanja niti postojeći modeli stručnih usavršavanja nastavnika koji rade u službenom sustavu obrazovanja nisu primjereni i dovoljni da bi se nastavničke kompetencije značajno unaprijedile. Štoviše, dio nastavnika koji u njima sudjeluju smatra da su o individualnom radu s učenicima više naučili tijekom davanja privatnih instrukcija nego na stručnim usavršavanjima.

- ☛ *Metodički pristup profesora i uopće komunikacija s učenicima su često ispod neke razine. I tu mi činimo velike napore. Šaljemo ih na stručna usavršavanja, ali ona nisu odgovor na ono što je potrebno. Potreban je potpuni preokret. (Ravnatelj)*

Sve navedeno upućuje da se sadašnji sustav izobrazbe i stručnog usavršavanja nastavnika kojeg obilježava nesklad između zastupljenosti disciplinskih znanja i nastavničkih kompetencija, jasno odražava u neposrednom radu u nastavi kroz neprimjerene obrasce poučavanja i učenja, nedovoljno usmjeravanje na individualne potrebe učenika i njihovo nedovoljno angažiranje u aktivnom učenju. Ishod navedenih nedostataka može biti obraćanje učenika i roditelja privatnim instruktorima.

5. Učeničke slabosti: nerazvijene navike i vještine učenja i niska motivacija za učenje

Uz dosad navedene nedostatke sustava koji se odražavaju u neposrednom procesu učenja i poučavanja u školama, sudionici istraživanja korištenje privatnih instrukcija jasno povezuju s negativnim stavovima učenika prema učenju i školi te s neprikladnim navikama i vještinama učenja. Razmišljanja različitih sudionika time potvrđuju nalaze istraživanja Jokića i suradnika (2007.) o nedostatnoj razvijenosti vještina i strategija učenja i slaboj motivaciji hrvatskih osnovnoškolaca za učenje.

Sudionici navode da učenici većinom kampanjski i neredovito uče, isključivo se pripremajući za testove i provjere znanja koji se odvijaju u određenim ciklusima tijekom školske godine. Prepoznaju, nadalje, da učenici u učenju uglavnom nisu samostalni, da ne znaju organizirati vrijeme potrebno za učenje, niti koristiti valjane i učinkovite vještine ili strategije učenja.

- ☛ *Djeca danas uopće ne pišu zadaće, nemaju običaj učiti, pogledati što su tog dana radili u školi....Osim kad se provjerava. Neki su komotni, samo im je bitno da na brzinu nauče, naprave, prođu....Sve bi željeli odmah riješeno i ne bi ništa radili, sve bi odmah gotovo.... Od profesora onda ovisi kako će postaviti stvari, kako i koliko će postaviti zahtjeve...Problem je što mi nemamo baš puno vremena, i ne možemo stalno provjeravati imaju li domaće zadaće. Stoga je važno uključiti roditelje, njih trebamo zamoliti za pomoć – da prate svoju djecu, provjeravaju im zadaće, pomažu... (Nastavnici)*
- ☛ *Neki su došli pitati nešto što im nije bilo jasno, neke su poslali roditelji da ne pitaju njih jer im je tako bilo jednostavnije, a neki su dolazili jer su imali ozbiljnih problema u savladavanju gradiva. Ali većinom iz komocije...Jer je lakše kada neko sjedi sa njima i radi uz njih, nego da rade sami i da preuzmu odgovornost za vlastito učenje. Vrlo često je to bilo da sa njima treba samo sjediti da oni napišu zadaću koju inače ne bi napisali jer bi ih nešto drugo odviklo...(Davatelji privatnih instrukcija)*

Stoga se učenici i roditelji, u potrazi za „vođenim“ učenjem, često okreću uslugama privatnih instruktora. Ipak, dodatna poduka se najčešće pojavljuje, ne kao sustavna i redovita potpora učenju, nego kao „vatrogasno“ rješenje koje ciljano i učinkovito pomaže učenicima u popunjavanju rupa u znanju, u pripremi za pojedine školske ispite, ispravljanju negativne ocjene iz nekog predmeta i slično.

Osim loših navika učenja i nekorištenja primjerenih strategija učenja, sadašnjoj slici hrvatskih učenika i pojave privatnih instrukcija doprinosi, po mišljenju sudionika istraživanja, i manjak interesa učenika za školsko učenje i manjak motiviranosti za ustrajan rad i napredovanje.

- ☛ *...Imam dojam da mnogi klinici ne vide korist od učenja i s njihove strane je tu pao interes...druge su fronte puno zanimljivije, od igrice na kompjuterima i ne znam čega sve ne, nekako je učenje palo u sasvim drugi plan. (Organiziranje pripremnih tečajeva)*

Problemi se javljaju ponajviše u slučaju predmeta koji zahtijevaju kontinuiran rad i ulaganje truda. Stoga ne iznenađuje da je najčešće korištenje privatnih instrukcija upravo iz matematike i prirodoslovnih predmeta.

- ☛ *Djeca danas često zaključče da im se ne isplati investirati u učenje matematike, jer to zahtijeva trud, kontinuirani rad, ustrajan pristup. To je jako loše, a što se to ranije desi, to gore... (Nastavnici)*

Nerazvijene radne navike učenika i stremljenje k zadovoljavanju minimalnih zahtjeva uz najmanji mogući trud za posljedicu imaju povećanu potrebu za korištenjem privatnih instrukcija. Sudionici istraživanja prepoznaju da je takvo stanje učeničkih stavova i vještina učenja barem dijelom uzrokovano činjenicom da unutar nastavnog procesa nema sustavnog poučavanja o procesima učenja niti sustavnog razvijanja učeničkih navika i pristupa učenju različitih sadržaja, bez obzira o kojoj se obrazovnoj razini ili predmetu radi. Uz to, teško se može očekivati da neusklađeni sustav obrazovanja, karakteriziran opsežnim sadržajima i neprimjerenim metodičkim rješenjima, može afirmativno djelovati na razvijanje pozitivnog stava prema učenju i obrazovanju.

6. Nastavnici – učenici – roditelji: nedostatna komunikacija i suradnja

Obrazovne sustave u kojima privatne instrukcije nisu izrazito raširene, između ostaloga, obilježavaju jasno definirani obrasci komunikacije i čvrsti suradnički odnosi nastavnika, učenika i roditelja. Aktivnije uključivanje roditelja u obrazovanje djeteta, osim povećanja vlastitog osjećaja uključenosti u odgojno-obrazovni proces, za posljedicu ima i povećanje odgovornosti nastavnika, a posebice učenika. Gotovo svi sudionici istraživanja smatraju da hrvatski obrazovni sustav karakterizira značajan izostanak primjerene komunikacije i obrazaca suradnje između učenika, nastavnika i roditelja.

- Definitivno nema dobre komunikacije između nastavnika i učenika, nema niti komunikacije između nastavnika i roditelja posredstvom učenika, a pogotovo ne direktno. Dobra praksa vani je da postoji direktna komunikacija roditelja i nastavnika u smislu da nastavnik najavi što radi s djecom, da bi oni to s djecom mogli, na primjer vježbati postotke, pa roditelj vježba s djetetom postotke. Na primjer, idete u dućan i dajete da dijete gleda cijene, i radite nešto što ne opterećuje, a vezano je za školu. To uopće ne postoji, dakle jedna takva kultura komunikacije uopće ne postoji. Koliko ja znam jedino postoji obraćanje nastavnika predmetne nastave na nekakvom uvodnom roditeljskom sastanku i koliko sam shvatila to mahom ide u smislu prijetnji, znate ono: ako ne budete radili, bit će jedinica. (Upravljanje sustavom)

U situacijama kada učenik (iz različitih razloga) ne može ispuniti postavljene obrazovne zahtjeve ili ima potrebu proširiti vlastita znanja i vještine, učenici i roditelji uobičajeno posežu za angažiranjem privatnih instruktora. Analize razgovora upućuju da se u pozadini te, naoko jednostavne odluke, često nalaze složeni međuljudski odnosi koji ukazuju na stvarno nepostojanje komunikacije između sva tri dionika obrazovnog procesa.

- Problem je u metodici, ali još više u odnosu i komunikaciji. Nastavnik iziđe pred razred i napravi 2-3 zadatka pred pločom i ide on postupno od a do b...i riješi te zadatke i pita: Je li sve jasno? Ima li tko kakvih pitanja? Onaj tko nije ništa razumio nema što pitati, kao niti onaj koji je sve razumio, a razumjelo ga je možda 10% razreda i oni se smješkaju. Na to nastavnik kaže: „vidite da se može“ i misli ja sam objasnio, obradio i realizirao, a Vi koji niste shvatili naučite. A kako mogu naučiti, ako nisu shvatili na satu. Uzet ću instrukcije. Učenik dođe kući i kaže: „Tata i mama, ja njega nisam ništa razumio, ja njega ne mogu pratiti, pomažite! A mama i tata odmah idu pronaći nekoga. Ima onaj susjed koji je završio matematiku, fiziku, engleski...(Akademska zajednica)

Nedostatak prave komunikacije između učenika i nastavnika vrlo se lako i brzo širi i na odnose između roditelja i nastavnika.

- Dakle, te suradnje nema, onda roditelji dolaze u školu da uspostave nekakvu suradnju i u školi dobivaju lekciju ovoga tipa: "Mama, dobro da ste došli, ja ne znam, ja njemu govorim svaki dan da on mora zagrijati stolicu, da on mora učiti, a od njega ništa, dajte nešto poduzmite" kaže nastavnik x, iz bilo kojeg predmeta, ne optužujem predmet. Onda taj roditelj u neznanju dolazi kući i kaže: "Čuješ, nema ti više kompjutora", jer on misli da su kompjutor i igrice uzrok toga što on ima slab uspjeh. A to dijete najčešće traži razumijevanje, pomoć, podršku, a to ne dobije nego dobije optužbe. I sada imate sukobe triju subjekata - djece, učitelja i roditelja, umjesto da imate suradnju. (Akademska zajednica)

Nedostatak komunikacije i manjak podrške od nastavnika, roditelji pokušavaju riješiti „najbezbolnijim“ i najbržim rješenjem - uvođenjem privatnog instruktora, koji sve više postaju aktivni dionici odgojno-obrazovnog procesa i posreduju u odnosima sa školom.

- Onda imate bizarnu situaciju da meni na informacije dolazi ne roditelj, ne učenik, već privatni instruktor. Onda mu ja objašnjavam s čime mali ili mala ima problema i onda valjda on to s tim učenikom ili učenicom radi tijekom privatnih satova. Ludo. (Nastavnici)

Razmjer nedostatka suradnje i komunikacije i nerazumijevanja između roditelja, nastavnika i učenika moguće je jasnije sagledati kroz usporedbu njihovih stavova o pojedinim od tih uloga. Perspektivu roditelja karakteriziraju osjećaji gorčine i ljutnje prema nastavnicima, uzrokovani činjenicom da njihovo dijete ne uspijeva zadovoljiti složene zahtjeve sustava i (pre)visoka

očekivanja nastavnika. Roditelji korištenje privatnih instrukcija vide kao poraz sustava i interpretiraju kao nezadovoljenje osnovne odgojno-obrazovne funkcije škole.

- ☛ *Javna je tajna da u našoj školi 90% učenika povremeno uzima instrukcije. Ja mislim da je to zbog toga što profesori ne znaju raditi pa su djeca demotivirana, a mi onda plaćamo instrukcije da netko s njima radi i da ih motivira. To kod mene izaziva izrazitu ljutnju, a mom sinu se ne da i nema motiva. Rezultat svega je da plaćam instrukcije prije kontrolnog da bi se izvukla dvojka, a on više ništa ne radi sam. (Roditelji)*

Osim toga, među roditeljima prevladava stav da su nastavnici još uvijek u znatnoj mjeri zatvoreni za suradnju.

- ☛ *Nije mi problem dvaput tjedno odvesti dijete na instrukcije niti mi je problem platiti, ali me izrazito smeta i veliki je problem kada svi imaju instrukcije iz nekih predmeta. To je onda problem škole, pa i Ministarstva. Mi smo u školi pokušali riješiti jedan takav problem, ali ništa nismo postigli. Nekako su profesori još uvijek zatvoreni, ne može se doći do njih... (Roditelji)*

S druge strane, kad ne govore iz roditeljske perspektive, nastavnici i ostali sudionici istraživanja često zauzimaju mišljenje da je upućivanje učenika na privatne instrukcije izraz roditeljskog odricanja odgovornosti za vlastite dijete, ali i način organiziranja dječjeg vremena.

- ☛ *Instrukcija je mnogo u osnovnoj školi, jer su nastavak bedinanja djece, dakle, zbrinjavanja djece, dok roditelji rade, kada roditelji jedan dio svoje roditeljske uloge vrlo rado prepuštaju drugima. Dakle, u gradskoj sredini, sva djeca idu na neke dodatne satove. (Akademska zajednica)*
- ☛ *Ja sam davao instrukcije djeci koje su roditelji slali na instrukcije zbog toga što bi, recimo, netko trebao sjediti s njima dok oni rade, a njima zapravo ne bi ni trebale instrukcije. Doslovno su sve sama mogla raditi, a samo im je trebao netko stariji tko će s njima sjediti i reći ima da je to dobro napravio i potaknuti ga i motivirati ih. To su trebali biti roditelji, ali oni nisu imali vremena pa su koristili oblik instrukcija kao oblik brige za djecu. (Davatelji privatnih instrukcija)*

U osnovi ovih problema, nalazi se i problem manjka povjerenja korisnika obrazovnog sustava u sustav i djelatnike koji rade u njemu. Privatne instrukcije se pojavljuju upravo kao jedan od pokazatelja nedostatka tog povjerenja u sustav.

- ☛ *...postoji taj jedan fenomen "dajem ti svoje dijete da ti od njega učiniš nešto što ja ne mogu". Naravno da će roditelji bježati od preuzimanja odgovornosti jer time zapravo osjete strah i spoznaju da su oni jako odgovorni za to dijete. Velik broj roditelja jedva dočeka da nema tu odgovornost i da tu odgovornost netko drugi preuzima i onda sav neuspjeh svaljuje na školu. Jer škola je ta koja je preuzela odgovornost, a nije od njih tražila nikakav angažman, a time što nije tražila angažman, sama je kriva. (Akademska zajednica)*

Ipak, bez obzira na ovo pitanje odgovornosti za vlastito dijete, osiguravanje privatnih instrukcija vlastitom djetetu za roditelje je često jedina mogućnost za koju smatraju da mogu iskoristiti kako bi ispravili nedostatke sustava ili nerazvijene radne navike vlastite djece.

- ☛ *To je zapravo plaćanje za svoje nesposobnosti i svoje nemoći, s druge strane to je investicija da daš ono što možeš u situaciji kada možeš jer ga ne možeš upisati u privatnu školu koja ima bazen ili sve na svijetu, ima deset učenika sa individualnim radom, sa profesorom koji će moći odraditi zadaću sa svakim pojedinačno. Bilo bi ljepše da to svi mogu ali neki ne mogu, pa ti koji ne mogu onoliko koliko mogu investiraju. I time koliko mogu pokrivaju i dio svoje savjesti. (Upravljanje sustavom)*

MJERE REGULACIJE POJAVE PRIVATNIH INSTRUKCIJA

U svijetu je poznato nekoliko osnovnih modela reguliranja i kontrole pojave privatnih instrukcija. Neke su zemlje pokušale uvesti pravnu zabranu davanja privatnih instrukcija, a neke aktivno državno poticanje razvoja paralelnog sustava dodatne poduke. Između ovih ekstremnih rješenja nalazi se cijeli niz mjera, kojima se pokušava tretirati simptome i/ili uzroke ove pojave.

Na temelju svih dosadašnjih spoznaja o pojavnosti te uzrocima pojave privatnih instrukcija u hrvatskom obrazovnom kontekstu, identificirano je nekoliko mogućih modela regulacije privatnih instrukcija. Značajan dio predloženih mjera usmjeren je na kontroliranje i regulaciju pojave privatnih instrukcija putem organiziranja dodatne poduke unutar službenog (formalnog) obrazovnog sustava, dok je manji dio mjera usmjeren na regulaciju i kontrolu pojave izvan službenog obrazovnog sustava.

Sve su predložene mjere analizirane s obzirom na mogućnosti njihove implementacije u obrazovni sustav, kao i s obzirom na materijalne, organizacijske i kadrovske preduvjete njihovog izvođenja, pretpostavljenu učinkovitost i moguće negativne popratne efekte.

ORGANIZIRANJE DODATNE PODUKE UNUTAR SLUŽBENOG OBRAZOVNOG SUSTAVA

Uvođenje programa razvoja kompetencije «Učiti kako učiti» u škole

Analiza uzroka pojave privatnih instrukcija u hrvatskom obrazovnom kontekstu jasno ukazuje na nedostatnu razvijenost kompetencije „učiti kako učiti“ kao na ključni element koji se nalazi u osnovi potražnje za uslugama privatnim instrukcijama. Naši učenici nemaju naviku redovitog učenja (uče samo neposredno prije ispitivanja), nisu samoregulirani i samostalni u učenju, ne znaju djelotvorno organizirati učenje i koristiti različite učinkovite kognitivne i metakognitivne strategije i tehnike učenja (Jokić i sur., 2007). U okruženju takvih dominantnih obrazaca učenja, kao i općenito nedostatne motivacijske spremnosti učenika za učenje, privatne se instrukcije pojavljuju kao mehanizam koji (iz učeničke perspektive) brzo i djelotvorno „rješava problem“, pomaže u pripremi za test, ispravljanju negativne ocjene, „krpanju rupa u znanju“...

Međutim, korištenje instant-rješenja dodatne poduke često ne osigurava stjecanje trajnih znanja i vještina iz pojedinih područja učenja, ne razvija pozitivnu motivacijsku podlogu za samostalno učenje i ustrajan rad, niti jača različite ključne kompetencije učenika potrebne kao temelj sudjelovanja u procesima cjeloživotnog učenja.

Niska razina razvijenosti redovitog i samoreguliranog učenja kod učenika značajnim je dijelom odraz dominantnih metoda poučavanja i vrednovanja koje se koriste u našim školama. Nastavnici u osnovnim i srednjim školama nisu dovoljno osposobljeni i pripremljeni za ulogu modela i facilitatora učenja, budući da nisu sustavno obrazovani u ovom području ni tijekom inicijalnog obrazovanja, niti u sklopu kasnijega stručnog usavršavanja.

Sve navedeno upućuje na potrebu sustavnog rada na poticanju kompetencije „učiti kako učiti“ u hrvatskim školama, posebice unutar osnovnoškolskog obrazovanja. Uvođenje programa poticanja ove kompetencije moglo bi, osim na razvoj kompetencije kod učenika i nastavnika, imati i pozitivne učinke na obuzdavanje pojave privatnih instrukcija.

Različiti obrazovni dionici jednoglasno prihvaćaju prijedlog uvođenja kompetencije „učiti kako učiti“ u obrazovni sustav Republike Hrvatske i naglašavaju centralnost problema kojeg taj prijedlog pogađa. Razvijanje navika učenja, učinkovito korištenje različitih strategija učenja i razvoj pozitivne motivacijske orijentacije potrebno je potaknuti kod učenika sustavnim mjerama, neovisno o pojavi korištenja privatnih instrukcija.

- ...to treba biti prva mjera, to je prvo i osnovno. Ja ne znam u kojem trenutku se dogodi da od malih zainteresiranih klinaca dobijemo štrebere kojima je važno samo naučiti činjenice, gubi se zainteresiranost i vrlo brzo prepoznaju najkraći i najlakši put. I onda znaju da moraju odverglati svoje...Mi ih takve dobijemo u gimnaziji...S tim da ja ne krivim osnovnu školu jer znam, oni bi krivili vrtić, sve to ide tako...ali u nekom trenutku se to izgubi. Osnovni problem učenika, barem što se prirodoslovlja tiče, je to što oni neće, oni ne žele misliti...(Nastavnici)*
- Profesori (i ja kao matematičar) bi morali moći svojim klincima reći, matematika vam se uči na ovaj i ovaj način.... što im ja sada možda mogu reći, ali još uvijek nisam pismen u tome području. Po meni, klinac završi osnovnu školu i on nikad nije imao priliku da mu netko strukturira, da mu uopće objasni kojim redom se uči, kako se podvlači, kako se izdvajaju bitni pojmovi, ništa... to je jedan od ključnih problema našeg sustava da klinac, zapravo ne zna i nije nikad naučio učiti. To je obavezna, super, prevažna stvar. (Organizacija pripremljenih tečajeva)*
- ...to smatram jako pozitivnim i mislim da je to nešto što totalno nedostaje našem školstvu, jer mi učenika nikada ne učimo kako učiti, prvo, možda ni sami ne znamo kako pristupiti pojedinom učeniku jer to nije mali problem. Neko dijete uči ovako, neko onako ali one osnovne stvari koje sigurno pašu svakom djetetu, to mislim da stručnjak može dobro istumačiti. I roditeljima također. (Ravnatelj)*

Raspravljajući o različitim mogućim rješenjima i modelima uvođenja kompetencije „učiti kako učiti“ u osnovne i srednje škole, najveću potporu među različitim obrazovnim dionicima dobiva međupredmetni model, koji podrazumijeva da se pozitivni učinci razvoja kompetencije, kao i njezina primjena, najbolje ostvaruju ukoliko se znanja, vještine i stavovi koji su sadržani u kompetenciji ugrade u kurikulum i poučavanje svih predmeta na svim obrazovnim razinama. Poticanje razvoja kompetencije „učiti kako učiti“ shvaća se kao obveza svih nastavnika. Međupredmetni pristup ne isključuje, međutim, mogućnost razvijanje specifičnih obrazovnih modula namijenjenih učenicima (pa i roditeljima), koji bi mogli biti izvođeni u pojedinim školama od strane educiranih stručnih suradnika škola. Posebnu pažnju potrebno je, ipak, posvetiti sustavnom inicijalnom obrazovanju i stručnom usavršavanju nastavnika iz ovog područja i njihovom osposobljavanju za poticanje ove kompetencije kod učenika.

Organiziranje sustava vršnjačke pomoći i suradničkog učenja

Ova mjera za kontroliranje pojave privatnih instrukcija koristi resurse koji postoje među učenicima za uspostavljanje suradnje i pružanje međusobne pomoći. Suradničko učenje i timski rad je potrebno poticati putem zajedničkih aktivnosti na nastavi, ali i izvan nastave – zadavanjem zajedničkih zadataka, projektnih radova, poticanjem zajedničkih priprema za ispite i slično. Temeljna je zamisao u školama osigurati uvjete u kojima učenici uče zajedno i u kojima bolji učenici pružaju podršku i pomažu onima koji imaju poteškoće u svladavanju određenih nastavnih sadržaja. Za pružanje pomoći učenici mogu biti nagrađeni nekom nematerijalnom

nagradom (npr. slobodnim danom, godišnjom nagradom za uzorne učenike). Moguće je i na razini cijelog obrazovnog sustava uvesti honoriranje ovakvog oblika volonterskog rada.

Organizacija sustava vršnjačke pomoći i suradničkog učenja kao mjere kontroliranja pojave privatnih instrukcija je izrazito dobro prihvaćena među različitim obrazovnim dionicima, koji je nazivaju «neiskorištenim potencijalom». Pozitivni učinci suradničkog učenja očekuju se usprkos činjenici da učenici - pomagači ne posjeduju stručne metodičke i didaktičke kompetencije i cjelovito znanje o području. Nastavnici i obrazovni stručnjaci prepoznaju da je u suradničkim uvjetima učenje olakšano zbog uspostavljanja međusobnog povjerenja, dijeljenih komunikacijskih obrazaca i motivirajućih i ravnopravnih odnosa, kao i da takvo učenje doprinosi razvoju kompetencija svih učenika, a ne samo onih kojima se pomaže. Naime, verbaliziranje naučenog te samo-objašnjavanje i reflektiranje o vlastitim procesima učenja doprinosi konsolidiranju stečenog znanja i razvijanju metakognitivnog znanja, a jača i socijalne kompetencije pomagača.

- ☞ *Jedan bi se dio problema mogao riješiti redefiniranjem metoda učenja i poučavanja u redovitoj nastavi gdje bi bilo više suradničkog timskog rada...Timski rad doprinosi matematičkoj kompetenciji svih učenika. I onaj koji poučava se artikulira i usmeno komunicira matematiku...i to nije njemu gubitak vremena jer samim time on stječe bolju matematičku kompetenciju, to mu je dodatak, on je nagrađen, a k tome još radi nešto korisno, pomaže...Ja to vidim kao jako dobro...(Akademska zajednica)*
- ☞ *Sasvim sigurno ima smisla da učenici pomažu učenicima. Prvo, tu se uče i kompetencije, one suradničke koje će im trebati i kasnije u životu... (Akademska zajednica)*
- ☞ *Možda to ne bi metodički bilo najbolje napravljeno, možda ne bi bilo najviše koristi, možda ne bi bilo ono što bi sada svi željeli, ali bi možda stvorilo jednu sasvim drugačiju generaciju koja je u stanju jedne druge pomagati a ne jedna drugoj konkurirati, koja bi možda dugoročno u društvu razvila odnose u kojima bi jedni drugima bili spremni pomagati a ne jedni drugima podmetati, u kojim bi se onda stvorio odnos da zapravo zajedno činimo nešto bolje... (Upravljanje sustavom)*

Prihvaćanju predložene mjere od strane različitih obrazovnih dionika svakako doprinosi i činjenica što je ova mjera financijski nezahtjevna i relativno ju je lako uspostaviti u sustavu, ukoliko se nastavnike dodatno obrazuje za poticanje suradničkog učenja među učenicima. Određeni otpori uvođenju sustava vršnjačke pomoći i uspostavi suradničkog učenja mogu se očekivati jedino od strane dijela roditelja koji ne žele «da njihova djeca troše vrijeme uzalud», kao i od dijela učenika koji nisu skloni priznati svoje probleme pred drugim učenicima i prihvatiti pomoć drugih. Uspostavljanjem atmosfere podrške i suradnje u razredima i ovi otpori mogu se ukloniti.

Dopunska nastava u osnovnim i srednjim školama

Prepoznavanje potrebe osiguravanja dopunske nastave u osnovnoškolskom i srednjoškolskom obrazovanju nije novost. Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (NN, 87/08) određuje da je za učenike kojima je potrebna pomoć u učenju škola dužna organizirati dopunsku nastavu, kao i da se dopunska nastava organizira na određeno vrijeme kad je takav oblik pomoći učenicima potreban. Slijedom navedene obveze škola, Pravilnik o obvezama učitelja i stručnih suradnika u osnovnoj školi (NN, 51/99) i Pravilnik o normi rada nastavnika u srednjoškolskoj ustanovi (NN, 112/09) određuje održavanje dopunske nastave unutar ukupne tjedne obveze nastavnika na poslovima neposrednog odgojno-obrazovnog rada. Državni pedagoški standard osnovnoškolskog sustava odgoja i obrazovanja (MZOS, 2006.), nadalje, definira dopunsku nastavu kao individualizirani oblik rada u skupinama, u pravilu do osam učenika, a zadaje i obvezu organiziranja dopunske nastave u skupinama do najviše pet učenika za sve učenike s teškoćama koji se školuju po redovitom ili individualiziranom nastavnom programu.

Iskustva nastavnika, ravnatelja, roditelja i djece, međutim, pokazuju da školska dopunska nastava, ovako kako je sad postavljena i organizirana u sustavu, ne uspijeva zadovoljavajuće

odgovoriti na potrebe obitelji i nametnuti se kao povoljnije rješenje od drugih oblika dodatne poduke kakvi su, na primjer, korištenje privatnih instrukcija i traženje pomoći od članova obitelji i prijatelja.

Nekoliko je ključnih razlikovnih elemenata između školske dopunske nastave i privatnih instrukcija, koji školsku dopunsku nastavu stavljaju u nepovoljan položaj:

1. Školska dopunska nastava nije potpuno individualizirana i prilagođena sadržajima i metodama poučavanja specifičnim potrebama svakog djeteta.
2. Školska dopunska nastava se odvija u vremenskim intervalima i točkama, koji ne korespondiraju uvijek i nužno potrebama učenika.
3. Školska dopunska nastava ponavlja obrasce poučavanja i učenja koji su se pokazali neuspješnima na redovitoj nastavi, posebice stoga što poučavanje provodi isti nastavnik.
4. Školska dopunska nastava izdvaja iz razredne skupine određeni broj učenika s problemima u usvajanju sadržaja i vještina iz područja pojedinog predmeta, čini ih vidljivima i etiketira kao «neuspješne».
5. Školska dopunska nastava uglavnom isključuje učenike koji nemaju izraženije ili trajnije probleme u usvajanju određenih sadržaja i vještina iz područja pojedinih predmeta.

Navedeni elementi sugeriraju potrebu značajne rekonceptualizacije statusa i oblika dopunske nastave unutar osnovnoškolskog i srednjoškolskog sustava, ukoliko je u interesu tog (službenog) sustava osigurati za svu djecu stjecanje temeljnih znanja i potrebnih kompetencija, te pomoći razvoju maksimalnih učeničkih kapaciteta. Potrebno je zadržati pravni status dopunske nastave kao obveznog dijela neposrednog odgojno-obrazovnog rada nastavnika, ali uspostaviti značajno fleksibilnije okvire njezine organizacije, u skladu sa specifičnim potrebama škole i pojedine učeničke populacije. Primjerice, postavljanje maksimuma od četiri sata tjedno dopunske ili dodatne nastave po nastavniku u srednjoškolskoj ustanovi previše je restriktivno i onemogućuje potrebnu individualizaciju rada u dopunskoj nastavi, kao i uključivanje svih zainteresiranih učenika. Školsku dopunsku nastavu moguće je otvoriti svim učenicima koji imaju probleme u svladavanju određenih nastavnih sadržaja, ali i učiniti obveznom u slučaju učenika koji iz predmeta imaju negativnu ocjenu, neovisno o tome radi li se o osnovnom ili srednjem obrazovanju. Individualizaciju dopunske nastave moguće je, pak, ostvariti ne samo radom u malim skupinama, već i korištenjem mogućnosti suvremene informacijske i komunikacijske tehnologije za poučavanje i vrednovanje učeničkih postignuća. Za svakog učenika koji sudjeluje u dopunskoj nastavi potrebno je definirati individualni plan i program rada i uspostaviti proces učenja i poučavanja prilagođen učeničkim posebnim kapacitetima, razini usvojenosti prethodnih znanja i vještina, kao i individualnim preferencijama. Podjednako je važno uspostaviti proces kontinuiranog praćenja napredovanja učenika kroz procese formativnog vrednovanja.

- ☞ *Odlično zamišljeno, to treba, ali se to ne može provesti. To su odlične želje, ali da razred ima pet učenika, onda može, ali ovako, u ovim uvjetima, ja mislim da nije moguće. Profesor neće prihvatiti takvo opterećenje, jer ne znam u kojem bi to vremenu on uspio sve koordinirati, to je gomila papirologije sa strane, profesor bi i odradio taj dio priče fizički, on bi napravio dodatnu nastavu, ali ako on još uz to mora voditi praćenje učenika i njegovo napredovanje, pisati komentare, to je nešto što će taj cijeli proces zakočiti. (Organizacija pripremnih tečajeva)*
- ☞ *S obzirom na normiranje rada na koje su svi osjetljivi, to je dodatak nastavniku na njegov rad ili u krajnjoj liniji nova osoba koja bi to trebala raditi. E, tu je onda pitanje tko će to platiti (Akademska zajednica)*

Ovako postavljena konceptualizacija dopunske nastave u osnovnoškolskom i srednjoškolskom obrazovanju nailazi na pozitivan odjek svih relevantnih obrazovnih dionika. Implementacija ovog potrebnog i korisnog rješenja ograničena je, međutim, značajnim financijskim i

kadrovskim opterećenjima koja proizlaze iz povećanog angažmana postojećih nastavnika i/ili potrebe zapošljavanja dodatnih zaposlenika u neposrednom radu s učenicima. Nastavnici zaposleni u osnovnim i srednjim školama ne mogu preuzimati nove nastavne obveze, ukoliko one ne predstavljaju plaćen rad ili nisu dio nastavničke tjedne norme.

Angažiranje studenata nastavnčkih studija kao instruktora u školama

U okviru ove mjere zamišljeno je uključivanje studenata nastavnčkih studija u izvođenju dodatne poduke u školama za učenike koji iskazuju potrebu ili imaju problema u svladavanju određenih nastavnih sadržaja. Studenti bi u školama radili kao instruktori u sklopu nastavne prakse koja je obvezni dio obrazovanja nastavnika, a njihov bi se rad honorirao ECTS bodovima ili na neki drugi način.

Ova je mjera dobro prihvaćena od strane različitih obrazovnih dionika, a djelomično je već i u primjeni na nekim nastavnim studijima. Prepoznaje se da je angažiranje studenata kao instruktora u školama korisno i za učenike i za studente, te se pretpostavlja mogućnost uključivanja studenata u različite školske aktivnosti (dodatnu i dopunsku nastavu, individualan rad s učenicima koji se obrazuju po prilagođenim ili individualiziranim programima i sl.). Pozitivno se vrednuje i činjenica da je ova mjera financijski malo zahtjevna, ukoliko se rad na dodatnoj poduci učenika postavi kao fakultetska obveza za studente.

- ☛ *Ja bih to jako pozdravila i podržala, to je jako dobro, ne samo za učenike, to je upravo dobro za te studente, da dok studiraju, osjete što je škola, koje su tu teškoće i što je zapravo učenik i nastava. Time bi se pomoglo i učeniku i studentu, a ako bi se još moglo i platiti studentima, onda super. (Ravnatelj)*
- ☛ *Ja to moram gledati iz perspektive fizike jer nema puno studenata... To bi bilo super, baš bi bilo dobro - ja sam na primjer našeg bivšeg đaka dodatno angažirala da radi s ovim genijalcima što idu na natjecanja... Dok je to išlo, išlo je, a poslije kad iz nekog razloga nije bilo više moguće, onda ništa od toga. Dakle, to bi bilo dobro, samo ja mislim da to najviše ovisi o studentima i o tome gdje oni vide svoju perspektivu i da li se, neovisno o tome što su u profesorskim smjerovima, vide u nastavi, jer ja ću vam reći da od ovih mojih studenata samo kod jedno, dvoje studenata u generaciji se vidi da im je to želja... (Nastavnici)*

Negativni aspekti ove mjere vežu se uz činjenicu o ograničenom i relativno malom broju dostupnih studenata, što smanjuje doseg ove mjere za rješavanje problema privatnih instrukcija. Također je prisutna izrazita preopterećenost studenata drugim studentskim obvezama, koja ih može odvratiti od školskog angažmana. Konačno, uspješnost dodatne poduke koju bi izvodili studenti – instruktori ovisi o tome koliko su već usvojili profesionalne nastavničke kompetencije, ali i o stupnju njihove motiviranosti za obavljanje zadatka dodatne poduke. Nužno je, barem u početnoj fazi uključivanja studenata u rad, osigurati mentoriranje i praćenje od strane nastavnika zaposlenih u školi.

Povezivanje nastavnika – instruktora i škola

Pod ovom mjerom podrazumijeva se angažiranje umirovljenih i/ili nezaposlenih nastavnika na poslovima dodatne poduke unutar škola. Zamišljeno je da škola uspostavi suradnju s nastavnicima – instruktorima i osigura mogućnost odvijanja dodatne poduke u školi s instruktorom po izboru roditelja i učenika. Vezanost instruktora uz školu daje im određeni legitimitet i omogućuje određenu razinu kontrole kvalificiranosti i kvalitete njihovog rada.

Prema prijedlogu ove mjere, dodatna poduka s nastavnicima – instruktorima bi se odvijala u suradnji sa školskim predmetnim nastavnicima. Za svakog učenika uspostavio bi se i dogovorio individualni program rada i pristup poučavanju i vrednovanju napredovanja učenika. Rad nastavnika – instruktora bi subvencionirala država, a moguća je i participacija roditelja u troškovima izvedbe dodatne poduke.

- ☛ *Povezivanje instruktora i škola bi bilo bolje, jer uz sve sada ove pedofilije i sl., tko bi od nas poslao svoje dijete nekome tko se reklamira kao akademik, ako ne znaš kakav je. A ako je taj pod kontrolom škole, uz školu, lakše bi se to kontroliralo. S druge strane, opet je to politički osjetljivo pitanje jer će široke narodne mase ili udruge roditelja ili udruge potrošača kazati: koja je to škola koja prima pare za svoj program, a koja organizira sebi alternativne programe u svojoj zgradi i traži još da ja to platim ili da se plaća iz sredstava poreznih obveznika. (Akademska zajednica)*

Iako se ova mjera prepoznaje kao jeftinija verzija sustava školske dopunske nastave, ona nije naišla na pozitivan odjek kod većine obrazovnih dionika. Osnovni se prigovor sastoji u tome da „škola treba obavljati svoju funkciju, a ne organizirati paralelni sustav“. Angažiranje vanjskih nastavnika može izazvati neodobravanje i otpor zaposlenih nastavnika, budući da ih stavlja u nezavidnu dvojnju poziciju. Osim toga, prijedlog je okarakteriziran kao nerealan i nefunkcionalan s obzirom na premalen broj dostupnih umirovljenih i/ili nezaposlenih nastavnika matematike i prirodoslovnih predmeta. Konačno, postavlja se pitanje mogućnosti javnog financiranja ovakve dodatne poduke.

REGULACIJA I KONTROLA PRIVATNIH INSTRUKCIJA IZVAN SLUŽBENOG OBRAZOVNOG SUSTAVA

Pravno utemeljenje i regulacija privatnih instrukcija

Pravno utemeljenje privatnih instrukcija temeljna je mjera regulacije i kontrole ove pojave za svaki obrazovni sustav. Umjesto ignoriranja činjenice o velikom broju učenika koji instrukcije koriste i značajnom broju nastavnika koji instrukcije daju, resorno Ministarstvo, državne agencije i nastavnički sindikati trebaju priznati ovu pojavu, zauzeti određeni stav te uvesti pojam privatnih instrukcija u službene dokumente, preporuke i pravilnike. Posebno se važnim čini definiranje svih neetičkih postupanja vezanih uz privatne instrukcije, odnosno uvođenje zabrane davanja plaćenih privatnih instrukcija vlastitim učenicima, unatoč nalazu istraživanja koji kaže da u Hrvatskoj iznimno mali broj nastavnika provodi ovu krajnje neetičnu praksu. Formalnim priznavanjem pojave privatnih instrukcija i prijetnji koje proizlaze iz nekih njezinih oblika, šalje se jasna poruka o zauzimanju najviših etičkih standarda i potpunog profesionalizma u nastavničkom zanimanju.

- ☛ *Za sada ne postoji eksplicitna zabrana davanja privatnih instrukcija svojim učenicima, ali to je nepisano pravilo. Svako pazi da to ne radi. Ipak, ja mislim da je čovjek onakav kakav je – pokvarljiva roba, pa mislim da bi zabrana trebala biti eksplicitna... (Organizacija pripremnih tečajeva)*

Različiti obrazovni dionici pravno utemeljenje privatnih instrukcija smatraju potrebnim upravo u sferi definiranja obveza i prava nastavnika zaposlenih u školskom sustavu te podržavaju uvođenje zabrane uzimanja naknade za dodatnu poduku od vlastitih učenika (u bilo kojem obliku), kao i zabrane međusobnog preporučivanja nastavnika - instruktora. Ipak, opravdano se postavlja pitanje kako u praksi provoditi i kontrolirati te zabrane.

Registracija i akreditacija tvrtki koje pružaju usluge dodatne poduke

Istraživanje pojave privatnih instrukcija u Hrvatskoj pokazuje da se gotovo sve privatne instrukcije odvijaju u sivoj zoni, dok organizirani oblici privatnih instrukcija, koji su najčešće pripremni tečajevi za državnu maturi i prijemne ispite, iako izvan sive ekonomije, nisu pravno regulirani kao obrazovna djelatnost.

Za praćenje i reguliranje pojave privatnih instrukcija u hrvatskom obrazovnom kontekstu stoga je nužno razviti sustav registracije i akreditacije tvrtki ili ustanova koje pružaju usluge dodatne poduke.

Razvijanje tog sustava podrazumijeva sljedeće korake:

- izradu pravnog okvira registracije tvrtki kao obrazovnih pravnih subjekata
- registraciju i akreditaciju tvrtki koje na tržištu nude usluge dodatne poduke (individualne satove, grupne satove, pripremne tečajeve itd.) preko Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa
- akreditaciju obrazovnih programa dodatne poduke koju tvrtke nude na tržištu
- uspostavljanje sustava kontrole kvalitete
 - kontrola standarda izvođenja djelatnosti (osiguravanje minimalnih uvjeta za rad, određivanje broja polaznika i sl.)
 - kontrola kvalificiranosti nastavnčkog osoblja
 - regulacija statusa nastavnčkog osoblja vezano uz njihov mogući angažman u službenom obrazovnom sustavu i tijelima poput stručnih radnih skupina za izradu ispitnih kataloga i ispitnih zadataka pri Nacionalnom centru za vanjsko vrednovanje obrazovanja.

Većina obrazovnih dionika podržava određenu, relativno nisku, razinu državne kontrole i regulacije djelovanja tvrtki koje pružaju usluge dodatne poduke. Smatraju pozitivnom ideju registriranja takvih tvrtki kao obrazovnih pravnih subjekata i pretpostavljaju potrebu definiranja određenih uvjeta za dobivanje osnovne dopusnice za rad, posebno u sferi regulacije statusa nastavnika – instruktora. Dopuštaju i mogućnost da registrirane i akreditirane ne budu samo tvrtke, već i pojedinci, koji bi onda nosili naslov licenciranih nastavnika – instruktora. Glavnim pozitivnim posljedicama ove mjere smatraju se izlazak iz sive zone i jačanje ugleda registriranih akreditiranih instruktora i tvrtki zbog osiguranja određenih standarda kvalitete.

- ☞ *Sustav je takav da ni na koji način ne pruža podršku profesorima, silnom administracijom i papirologijom uništava se ono što bi trebalo biti, a to je obrazovanje. Znači, pomisao da oni na bilo koji način uđu u našu djelatnost i da na ikakav način meni određuju bilo što, ja se od toga grozim jer mislim da će napraviti isto ono što su napravili od školstva....Možemo se razgovarati oko toga da treba imati nekakvu licencu, ali ni na koji način ne želim da oni imaju pravo utjecati na nas kao što imaju pravo utjecati na ostale škole, ili na veleučilišta, učilišta i sl. Mislim da treba za nas postojati velika sloboda i u tome što mi nudimo i u načinu na koji mi to radimo. Tržište samo sebe na neki način izregulira i na površinu izbacuje one koji su dobri i kojima će tržište vjerovati i gdje će klinci ići, od onih koji su lošiji i te će gurnuti u stranu. Treba nas pustiti, dati nam slobodu, oni koji rade loše, propast će a oni koji rade dobro napredovat će još više, i to je to... (Organizacija pripremnih tečajeva)*
- ☞ *Mislim da je apsolutno jedan od minimuma koji se može postići da se odredi da netko ne može držati instrukcije djeci...Prvo bi trebalo zaštititi djecu od tih raznih mogućih negativnih pojava koje se mogu javiti u takvim institucijama. One apsolutno moraju biti kontrolirane i biti certificirane. Tko će ih certificirati, kako će ih certificirati, to je jedna od dugoročnih zadaća, mi nemamo certifikaciju ni privatnih škola koje su javne ustanove. (Upravljanje sustavom)*
- ☞ *Pa, mora se to urediti, iako je, naravno, to teško kontrolirati. Međutim, kad bi roditelji bili upoznati da postoje mjesta gdje su licencirani instruktori i da oni na vlastiti rizik uzimaju nekoga tko nije licenciran jer su pročitali tamo neki oglas u novinama, bili bi svjesniji da ne bi mogli očekivati da će biti neki rezultat. Pa možda i kroz to osvještavanje roditelja i kroz tu transparentnost, da su tamo licencirani, povezani instruktori, da imaju programe, moglo bi se onda dugoročno nešto i postići. (Ravnatelj)*

Međutim, značajan dio obrazovnih dionika, posebice onih koji predstavljaju tvrtke koje pružaju usluge dodatne poduke, kao i individualne nastavnike – instruktore, drže da bi uvođenje sustava registracije i akreditacije moglo pridonijeti povećanju administrativnih zadaća i birokratskih procedura, koje ne bi vodile i većoj kvaliteti usluga. Tvrtke i pojedinci naglašavaju da je već i u sadašnjem sustavu registriranje učilišta skupo i mukotrpno, a dodatni zahtjevi bi sustav dalje otežali. Također, oni smatraju da nisu nužni dodatni sustavi kontrole kvalitete, budući da, zbog prirode usluge koja se nudi, tržište samo po sebi dobro regulira kvalitetu te djelatnosti.

Osiguravanje financijske potpore određenim socijalnim kategorijama učenika za sudjelovanje u programima dodatne poduke

Istraživanja karakteristika korisnika privatnih instrukcija ukazuju na privatne instrukcije kao na mehanizam koji, ne samo da održava, već i povećava socijalnu nejednakost u obrazovanju. Stoga se pri predlaganju mjera za reguliranje pojave privatnih instrukcija vodilo računa o potrebi kontroliranja negativnih učinaka privatnih instrukcija na pitanja socijalne pravde i nejednakih obrazovnih mogućnosti učenika koji dolaze iz deprivilegiranih socijalnih okruženja.

Dvije su predložene mjere, koje se usmjeravaju na osiguravanje jednakih mogućnosti učenika, posebice u pripremi za vanjske ispite (državnu maturu):

- osiguravanje besplatne dodatne poduke za određene socijalne kategorije učenika i
- osiguravanje poreznih olakšica za korištenje usluga dodatne poduke.

Iako su ove mjere načelno podržane od različitih obrazovnih dionika kao mjere koje pokazuju socijalnu osjetljivost obrazovnog sustava, one se doživljuju manje važnima od drugih. Očito je da obrazovni dionici ne doživljuju pitanje jednakih obrazovnih mogućnosti temeljnim problemom vezanim uz pojavu privatnih instrukcija, usprkos razumijevanju postojanja značajnih razlika među pojedinim socijalnim kategorijama korisnika u dostupnosti obrazovanja i kvaliteti obrazovnih iskustava.

Javljaju se, također, i poneki negativni glasovi usmjereni protiv ovih mjera. Smatra se da se javna sredstva trebaju trošiti na popravljivanje javnog obrazovanja i osiguravanje mogućnosti tretiranja problema nejednakih obrazovnih mogućnosti unutar samog obrazovnog sustava, umjesto na usmjeravanje sredstava za usluge dodatne poduke i podupiranje određenih skupina učenika u njihovom korištenju.

- ☞ *To nije loše kao ideja, ali tu isto treba biti oprezan da se ne pretvori u "ja neću raditi jer imam mogućnost za dodatno". Možda to treba biti jednokratno, ukoliko nema pozitivnih pomaka... Treba pratiti ima li pomaka... Sigurno je jako važno da svi imaju jednake početne pozicije, ali kod onih koji se ne trude, kod njih u jednom trenu treba prestati, a ne to tako kontinuirano vući iz godine u godinu. (Ravnatelj)*
- ☞ *Ja mislim da je grozno ovo sa gradskim besplatnim pripremnim tečajevima i da je to sramota, jer je to priznanje slabosti sustava. Privatnik to može napraviti - ako je dobro uočio problem, onda je zaradio, ali ako sustav to priznaje, to nije dobro. Ja ću vam iskreno reći: ja mislim da našim klincima, velikom dijelu njih, instrukcije nisu potrebne... oprostite, ja plaćam porez i prirez i ne dam lipu za lijeno dijete. (Organizacija pripremnih tečajeva)*
- ☞ *Ja to ne bih radila - tko hoće učiti, neka izvoli grijati stolicu... da vi njima još dodatno dajete novac da oni mogu platiti tamo instrukcije, to ne. (Ravnatelj)*

Osim toga, prije određivanja financijske potpore određenim socijalnim kategorijama učenika za sudjelovanje učenika u programima dodatne poduke potrebno je prvo urediti cijelo tržište privatnih instrukcija, odnosno implementirati sve ostale predviđene mjere za reguliranje i kontroliranje organiziranih oblika privatnih instrukcija.

Poticanje osnivanja centara za dodatnu poduku (privatne instrukcije)

Osim registracije i akreditacije tvrtki i obrazovnih programa dodatne poduke koju oni nude te uspostavljanja sustava kontrole kvalitete, u okviru ove mjere predviđa se osiguravanje državnih poticaja za osnivanje i rad centara za dodatnu poduku.

Iako pojedini obrazovni dionici prepoznaju da bi ovakvo rješenje moglo biti korisno u slučaju potpore osnivanja i rada centara za podršku učenicima s posebnim obrazovnim potrebama, kao i da bi bilo korisno jer bi moglo osigurati financijsku isplativost davanja usluge individualne poduke u legalnim okvirima, obrazovni dionici potpuno odbacuju ovaj prijedlog.

Neprihvatljivost tog prijedloga veže se prvenstveno uz stajalište o državi koja treba osigurati kvalitetu školskog sustava, a ne graditi paralelni sustav koji preuzima funkciju primarnog sustava.

Osim toga, iako se u sadašnjem ekonomskom trenutku smatra nerealnim očekivati značajnija državna ulaganja u neformalno obrazovanje, poticanje centara za dodatnu poduku značilo bi i priznanje države o nefunkcionalnosti javnog obrazovanja.

- ☛ *Ako potiče instrukcije, država bi time priznala da sustav ne valja, a istovremeno ne bi potaknula da se problem riješi u školi. Dakle, nama su potrebna financijska sredstva za ovu dodatnu i dopunsku nastavu, gdje se jedan dio problema može riješiti a možda i veći dio. Onda mislim da država, ako ima financijska sredstva, da ih treba upotrijebiti u programe u školi. Ja jesam da se to regulira, ali nisam sigurna da treba poticati da tu sada niču ti centri, jer i ovako bez poticaja države niču. Onda se sve usmjerava izvan škola i onda čemu služi škola? Treba prvenstveno gledati taj naš kurikulum, donijeti što prije kvalitetan kurikulum i neku autonomiju da mi škole tih 20-30% možemo ocijeniti sami gdje možemo i gdje trebamo. Pa onda neka se to sve skupa prati i vrednuje. Ukoliko to ne daje rezultate, onda možda ovo ili neko drugo rješenje. Ali prvo treba uložiti u sam sustav. (Ravnatelj)*
- ☛ *Ja mislim da ako bi država potaknula osnivanje takvih centara, da bi ona time priznala da joj ovaj redovni obrazovni sustav ne valja. Jer to znači - idemo uz jednu školu napraviti još jednu...(Ravnatelj)*

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Treći istraživački ciklus o privatnim instrukcijama potvrdio je raširenost pojave u obrazovanju Republike Hrvatske ukazujući na elemente formalnog sustava koji posebice doprinose obilježjima pojave. Navedeni elementi predstavljaju kronične nedostatke hrvatskog obrazovanja koji se desetljećima ne mogu ili ne žele otkloniti, usprkos činjenici da su bili ili još uvijek jesu žarišna točka različitih pokušaja reformskih procesa u obrazovanju. Odras navedenih nedostataka na pojavi privatnih instrukcija je jasan jer pojedinačno i zajedno oni izravno utječu na potrebu i odluku učenika i roditelja da se obrate uslugama paralelnog obrazovnog sustava.

Ishod istraživanja su i mjere regulacije pojave privatnih instrukcija u obrazovanju Republike Hrvatske. Predloženi niz različitih mjera može poslužiti kao osnova za ciljano i sustavno djelovanje na negativne učinke pojave privatnih instrukcija.

Istraživanja u nekim obrazovnim kontekstima i društvima karakterizira zatvorenost obrazovnih dionika za razgovor o pojavi privatnih instrukcija. Za razliku od tih društava, u Hrvatskoj su svi sudionici istraživanja vrlo otvoreno govorili o vlastitim iskustvima i stavovima vezanima uz pojavu. Osim navedene otvorenosti, potrebno je istaknuti da analize razgovora sa svim sudionicima, bez obzira na njihovu pripadnost ili ulogu, ukazuju na značajne sličnosti u stavovima i vrijednostima o privatnim instrukcijama i mogućnostima njihove regulacije. Suprotno od uobičajenih i javnih istupanja, različite političke stranke, sindikati i upravljačke strukture sustava obrazovanja izrazito su podudarni u svojim gledištima i promišljanjima hrvatskog obrazovanja i društva.

Upravo otvorenost i mogućnost zauzimanja zajedničkih perspektiva može biti zalag za novi način razmišljanja i razgovora, ne samo o pojavi privatnih instrukcija, već i o sveobuhvatnom poboljšanju kvalitete odgoja i obrazovanja u Republici Hrvatskoj.

LITERATURA:

Baker, D.P. i LeTendre, G.K. (2005). *National Differences, Global Similarities: World Culture and the Future of Schooling*. Stanford University Press.

Baranović, B. (2006). Nastavni programi iz perspektive nastavnika i učitelja. u Baranovic, B. (ur.) *Nacionalni kurikulum za obvezno obrazovanje u Hrvatskoj: različite perspektive*, Institut za društvena istraživanja, Zagreb, Hrvatska, 107-179

Bray, M. (1999). *The shadow education system: private tutoring and its implications for planners*. UNESCO: International Institute for Educational Planning, Paris.

Jokić, B. (ur.) (2007). *Ključne kompetencije "učiti kako učiti" i "poduzetništvo" u osnovnom školstvu Republike Hrvatske*. European Training Foundation, Torino, Italija

Marušić, I. (2006). Nastavni programi iz perspektive učenika. u Baranovic, B. (ur.) *Nacionalni kurikulum za obvezno obrazovanje u Hrvatskoj: različite perspektive*, Zagreb, Hrvatska, 181-217

U projektu su sudjelovali:

Roditelji
Nastavnici
Davatelji usluga privatnih instrukcija

i predstavnici sljedećih institucija:

Agencija za odgoj i obrazovanje
Agencija za znanost i visoko obrazovanje
Brucoš d.o.o.
Gradski ured za obrazovanje, kulturu i šport Zagreb
Hrvatska demokratska zajednica (HDZ)
Ministarstvo znanosti obrazovanja i športa
Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja
Nacionalno vijeće učenika Republike Hrvatske
Prirodoslovno matematički fakultet, Matematički odsjek
Sindikatski hrvatskih učitelja
Sindikatski zaposlenika u hrvatskom školstvu Preporod
Socijaldemokratska partija Hrvatske (SDP)
Trinom d.o.o.
Učiteljski fakultet Zagreb
Udruga hrvatskih srednjoškolskih ravnatelja
Zagrebački centar za poduke d.o.o.
XV. gimnazija, Zagreb